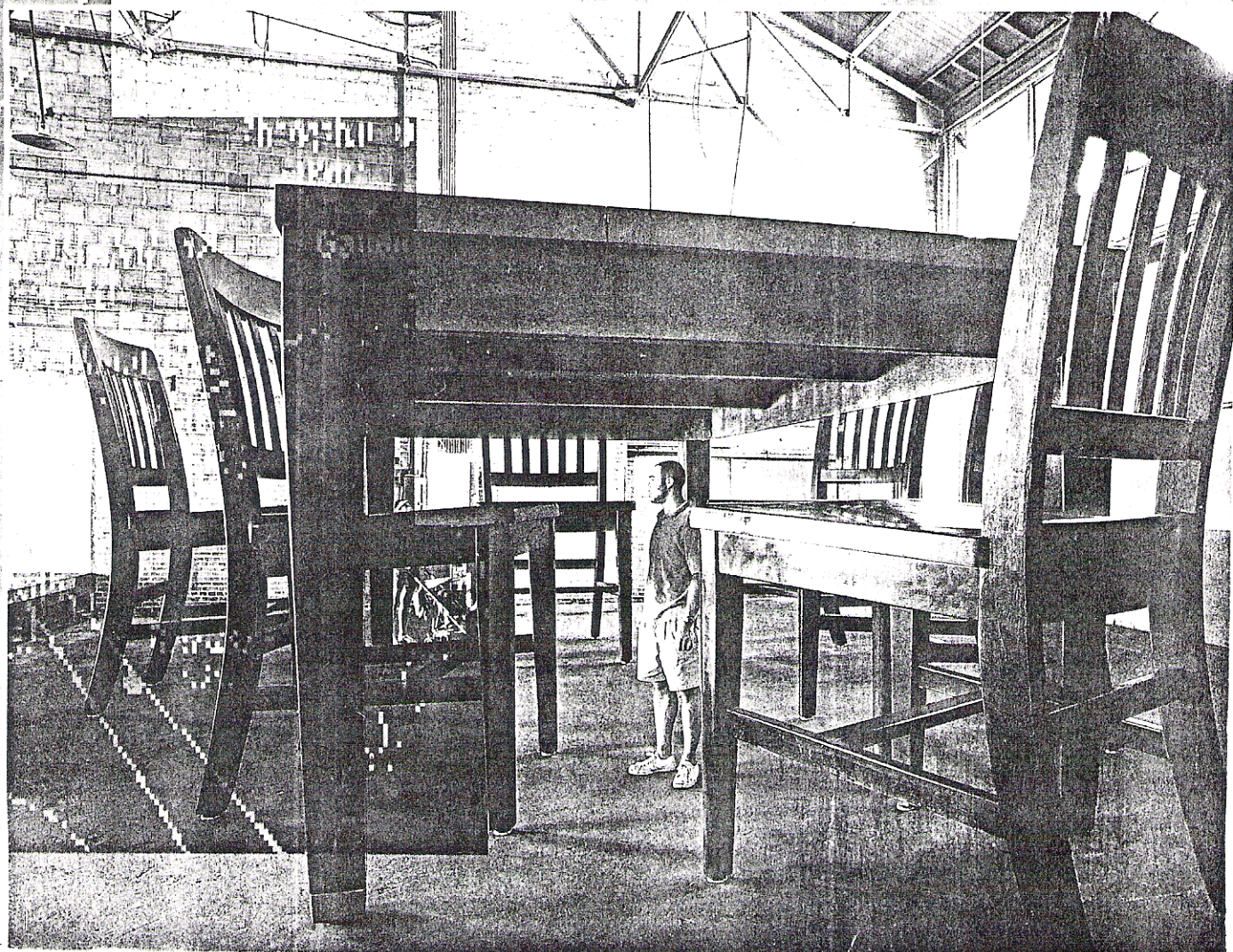

Balkon

Tolnai Ottó • A szerzetes és a gyerek
Várnagy Tibor • Robert Frank: Moving Out
Gábor György • És a vonat megy...
Halász András • Nappali őrzőjárat
Hersko Judit • inSITE94
Kiállítások, hírek, események

94/12 KORTÁRS
MŰVÉSZETI
FOLYÓIRAT

inSITE94

Idén szervezték meg másodszer az inSITE elnevezésű installációs művészeti hónapot San Diegóban és Tijuánában, Amerika és Mexikó legnagyobb és legnyugatibbra eső határvárosában. A két várost egy ócskán megépített, rozsdásodó vaskerítés választja el egymástól, amelynek hézagain keresztül évente több mint egy millió mexikói szalad át Amerikába. Minden nap fiatal (és nem annyira fiatal) mexikói férfiak csoportjait lehet látni, amint üldögélnék a kerítés mentén. A naplemente beálltával nekiiramodnak, és míg egy jó részük átjut a senki földjén, másokat elkap az amerikai határőrség és visszatoloncolja őket Mexikóba. Ezek aztán újra nekirugaszkodnak, és az ötödik próbálkozásra általában ők is sikerrel járnak. Dél-Kaliforniában mindenki ismeri azokat az utcasarkokat, ahol olcsó munkaeőrt találni, akár naranccsszedőre, akár takarítóra van szükség. Mégis erős ellenérzés alakult ki az „illegális” bevándorlókkal szemben, különösen azóta, hogy a gazdasági helyzet romlik. Pete Wilson, Kalifornia republikánus kormányzója most terjesztett népszavazásra egy új törvényjavaslatot, mely minden szociális juttatást megtagadna az illegális bevándorlóktól és gyermekeiktől. E javaslatot, melyet nagy valószínűség szerint meg fognak szavazni a kaliforniai polgárok, leginkább az Amerikában újonnan meghonosodott legális mexikói bevándorlók támogatják.

Nem csoda tehát, hogy ez a határ-vonal, ami nem csak Tijuánát választja el San Diegótól, hanem a harmadik világot az elsőtől, mindkét város kulturális életében központi szerepet kap. Az évek folyamán több művész-csoport is alakult, mint például a „Sal Comadres” és a „Border Arts Wordshop”, melyek a határ körüli kulturális és gazdasági feszültségekről készítettek munkáikat. Az Amerika szerető ismert performance művész, *Frederico Gomez-Pana* is itt kezdte kialakítani két világ között meghasadt perszonáját.

Az inSITE94 szervezői sem mulasztották el az alkalmat, hogy kihasználják a térség adottságait. Különösen az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény aláírása után találták fontosnak, legalábbis így írják a katalógus bevezetőjében, hogy jó példát mutassanak Amerika és Mexikó kulturális együttműködése terén. Ezzel kétségkívül sikerült megszerezni jó néhány szponzort és kulturális intézményt a határ mindkét oldalán. Az esemény 38 tagú zsűrije szerencsére tágabb értelemben vette a jelentkezéshez meghirdetett „határ” fogalmát, és ezért a száznál több művész által

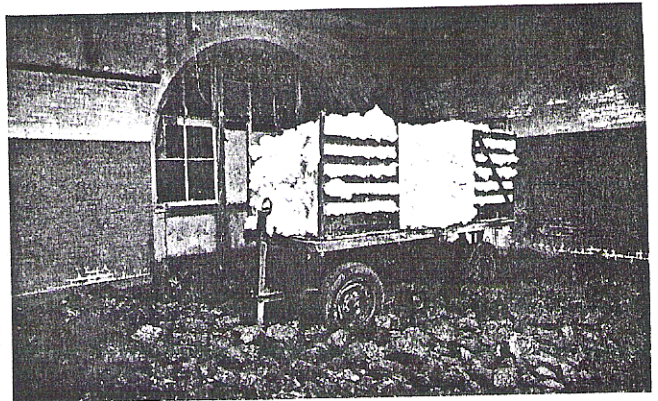
elkészített több mint hetven installáció elég széles skálán helyezkedik el. San Diego és Tijuana legkülönbözőbb pontjain, múzeumokban, galériákban, egyetemi kiállítótermekben, a tengerparton, vonatállomásokon, nyomortáryakon és egyéb valószínű és valószínűtlen helyeken találhatók a művek. Bizonyos napokon, 28 dollárért, még busszal is körbeviszik az érdeklődő nézőt egy megadott területen belül.

A mexikói és amerikai művészek aránya körülbelül egyenlő és míg nevesebb művészek is részt vesznek, mint például *Chris Burden*, aki életveszélyes performance-aival lett híres a hatvanas években, vagy *Dennis Oppenheim*, aki szintén happening művészből lett installációs művész, a legtöbb kiállító aránylag ismeretlen. Míg akad néhány európai a 100 résztvevő között, az mégis minden statisztikai valószínűségnek ellentmond, hogy az egyik legérdekesebb mű és metafora egy fiatal svéd művész keze alól kerüljön ki. Igaz, hogy *Ulf Rollof* több évet élt Mexikóban és már a két évvel ezelőtti inSITE92-ben is részt vett. Akkori műve „Abandonado II.” („Elhagyatott II.”), amit az amerikai *Michael Shnorral* készített, különböző téglalapítványokból áll és a tijuani tengerparton, közvetlenül a határt jelentő kerítés mellett épült, ahol még ma is megtalálható. A téglaszobrok egy része felnőtt emberi testre szabott, ülő és fekvő alkalmatlóságok voltak, melyeknek üres belseje mint befűthető kályha működött. Ezek az érdekesen megformált, meleg padok kellemes menedéket nyújtottak hűvös estéken annak, aki innen Latin-Amerika legészakibb sarkából akart a tengerre meredni, vagy éppen annak az otthontalan szerencsétlennek, aki itt állt meg, mielőtt megpróbált Észak-Amerikába szökni. Az installációhoz tartozott még egy kilenc részből álló, kört alkotó „szobor”, mely egy téglasztal építésének fázisait ábrázolta. A mű közelében téglák sorakoztak, hogy ha netán a határnál elhagyott gyerekek, arra járnak, akkor a példát követve ők is építhessenek asztalokat. *Ulf Rollof* idei munkája, mely egy volt állomáson található a határátkelő tijuani oldalán, szintén nagy örömet okoz a környék gyerekeinek. A vonatok útját a vaskerítés állja el, és mióta erre megy a határ, vonat itt nem kelhet át. A volt állomás köré egy nyomortanya épült, hihetetlen tákolmányokkal, poros utcákkal. A gazzal benőtt sínek között sovány kóbor kutyák tömege szaladgál. Ebben a környezetben *Ulf Rollof* egy körvasutat épített, amely egy cementkörből áll. A cementkőrn kerekén három zöld fenyőfa látható három vödörben. A kör közepén egy ülés van, amit a vödörkhöz erősítettek egyenes vasrudakkal. Így amikor a körvasút működik, az ülés és a fák együtt mozognak. A benne ülő

néző mást él meg, mint egy igazi vonatban, míg ott előre halad és fák suhannak el az ablaka mellett, itt végtelen körforgásban van és a fák maradnak, csak a környezet szalad. *Rollof* szavai szerint a fenyők (melyek bőven nőnek Svédországban, de kevésbé gyakoriak Mexikóban) szűrőként működnek, mint ahogy az ő kulturális háttere is mindig megszűri élményeit. Szerinte csak akkor képes az ember teljes mértékben elfogadni mást és a másságot, ha a saját szűrőjét fel- és elismeri.

A körforgás metaforája, az élet mint saját adottságain körvasútja, melyből reménytelenül próbálunk szabadulni, érdekes módon jelenik meg újra egy vonatállomással odébb, a san diegói Santa Fe Depot-ban. Ez az állomás San Diego nem régen renovált elegáns, a tengerparthoz közel eső részében helyezkedik el, az újonnan felépített modern múzeum közvetlen szomszéd-

követte őt egy rózsaszín krétával. Az idő lejártával felszedte a hangyát és dobosba zárta másnapig, az aznapi futás végpontját pedig egy fehér gombostűvel jelölte meg. Négy napon át mindig újra eleresztette ugyanazt a hangyát az előző napi végpontnál és onnan tovább követte. A végeredmény egy cikk-cakos rózsaszín vonal, mely körbe körbe önmaga fölött újra meg újra elhaladva egy tökéletes négyszöget ír le. Magukat a vasakat később elmozdította, hogy jobban látszódjon a kréta-„vándorlás” pontos határvonal. Két fehér gombostű jelöli az első nap kezdő pontját és az utolsó nap végpontját, és a néző egy tévémonitoron, mely a műhöz közel szintén a földön helyezkedik el, láthatja a vonal készülésének kiválasztott pillanatait. A makrolencsével felnagyított hangya pánikszerűen rohan az őt követő kréta elől és ezt látván az ember bizonytalan-ná válik abban, hogy ki adja meg az

MILDRED HOWARD: Széttől Gyapotig... az utolsó vonat, 1994 • installáció
fotó: Philipp Scholz; Rittermann • forrás: Installation Gallery, San Diego, CA

ságában. Az épület maga spanyol neokolonális stílusban épült 1915-ben a Panama-Kalifornia Nemzetközi Expo tiszteletére. A fehérre meszelt tornyok és színes csempével borított padlók inkább egy mediterrán kápolnára emlékeztetnek, mint egy vasútállomásra, de tijuani társától eltérően ez az állomás működik. A ki-beszálló, áthaladó tömeg most egy hónapig az inSITE94 tizenegy installációjával osztotta meg a teret. Ezek között található *Yukinori Yanagi* (1993-as Velencei Biennálé Aperto) „Vándorló helyzet” („Wandering Position”) című műve melyhez a következő szöveget fűzte a művész: „Most megadatik neked egy keret, melyen belül vándorolhatsz”. A japán *Yanagi*, aki évek óta New Yorkban él, négy derékszögű vasat fektetett a Santa Fe Depot régi, most már nem használt csomagmegőrző helyiségének cement padlójára, zárt négyszög alakban. A vasak felső szélét egy olyan anyaggal vont be, amitől a hangyák irtóznak. Ezek után eleresztett egy hangyát a négyszögon belül és napi három-négy órán keresztül

irányt, a követett avagy a követő. Felmerül tehát, hogy *Yanagi*, úgy mint *Rollof*, a saját kulturális szűrőjét helyezi körforgásba a Santa Fe Depot padlóján. A metafora mindenestre nagyon találó *Yanagi* jelenlegi otthonára, New York-ra, és ezen belül a New York-i művészvilágra. Az egyre felgyorsult pénzforgásba beágyazott galériavilág megköveteli az újat, az utolsót, a divatosat, az ipari termelést. A művészeknek, mint a krétával üzött hangyának, nincs alkalmuk megállni, befelé figyelni, organikus, kreatív folyamataikat kibontakoztatni, vagy akár egymással kommunikálni. A verseny izólal, üz, és kiűrt.

Mildred Howard, aki *Yanagi*val egy térben állít ki, egészen nyíltan vállalja munkájának kulturális utalásait. A rabszolgáktól leszármazott San Francisco-i fekete művész két installációt is épített. Az egyik egy elkülönített térben található, ahol egy szénből kirakott négyszög majdnem kitölti az egész padló felszínét. Ezen a szén-négyszögon egy öreg, rozsdás, szénhordó vasuti kocsi helyezkedik el

fehér gypattal színültig rakva. A másik sorozat kétkétféle építményekből áll, melyeknek falait 4500 kék, egymásra fektetett borostüveg képezi. Az első mű címe „Szentől Gyapotig... az utolsó vonat” („From Coal to Cotton... The Last Train.”), míg a másodiké „Lakóhely: Szent Menedék hely a Család(i)asnak”) („Abode: Sanctuary for the Familia(r).”). Míg a „familial” szó magába foglalja a család fogalmát, az angol nyelvben inkább az ismerős leírására használják. Így a művész azzal, hogy zárójelbe teszi az r betűt, két síkon akarja leírni őseinek az élményét, akik gypatszedő rabszolgákból váltak szénbányászokká és nyomorúságos szegénységükben csak az őket körülvevő „ismerős” tárgyakból, vagyis boros és sörös üvegekből tudtak családjainak menedék helyet építeni. Ez az installáció éppen azért sikeres, mert egyszerű és mégis, szavakban leírhatatlan. Ahogy Howard elhelyezte a feketén csillogó, óriási széndarabokat és rajtuk a fehér gypattal teli rozsdás kocsit a megadott, kopott térben és ahogy megkomponálta a kéken izzó, belülről megvilágított házak egymáshoz és a térhez való viszonyát, azzal anyagba és vizuális élménybe sűrítette a lényegét. Hiába mondjuk, hogy fekete-fehér, kemény-puha, rabszolgaság-szabadság, szabadság-nyomor, nyomor-alkoholizmus, nem jutunk messzire. A feketék története Amerikában hosszú és elkeserítő és a rabszolgaság családtíró hagyatéka a mai napig üldözi a fekete közösséget. Mégis vannak, akik a családban szent menedéket találtak és szoros közösségeket alkottak. Létezik Amerikán belül egy szubkultúra, mely, ha működőképes, akkor egy melegebb és emberibb létet képvisel, mint a „fehér” Amerika „hangyafutatója”.

Míg az eddig leírt művekben a kulturális utalások mind különbözőek és lényegesenek, addig Robert Therrien Los Angeles-i művész installációja a Santa Fe Depot egy másik térségében fizikai létünk alapszábaiba gázol bele. A nézők reakciója általában egyszerű döbbenet, amikor meglátják az óriásoknak berendezett szobát. Összesen egy barna fa asztal és négy barna fa szék tölti be a teret, csak hogy a székek ülése fejmagasságban helyezkedik el és az asztal alja a szobán belül egy második plafont képez. Therrien, aki eddig aránylag kisméretű, lapos, érzékenyen megfestett faszobrokat készített, melyek mindennapi tárgyak leegyszerűsített, költői ikonjait képezték, most óriási lendülettel terjeszkedett ki a térbe. Az ő műve olyan mértékben érzéki és annyira igényli a fizikai jelenlétet, hogy fényképen teljesen elveszti hatását. Az asztal és a székek felnagyított formájukban megtartották eredeti arányaikat, és fényképen azt az illúziót keltik, mintha normális méretűk lenne,

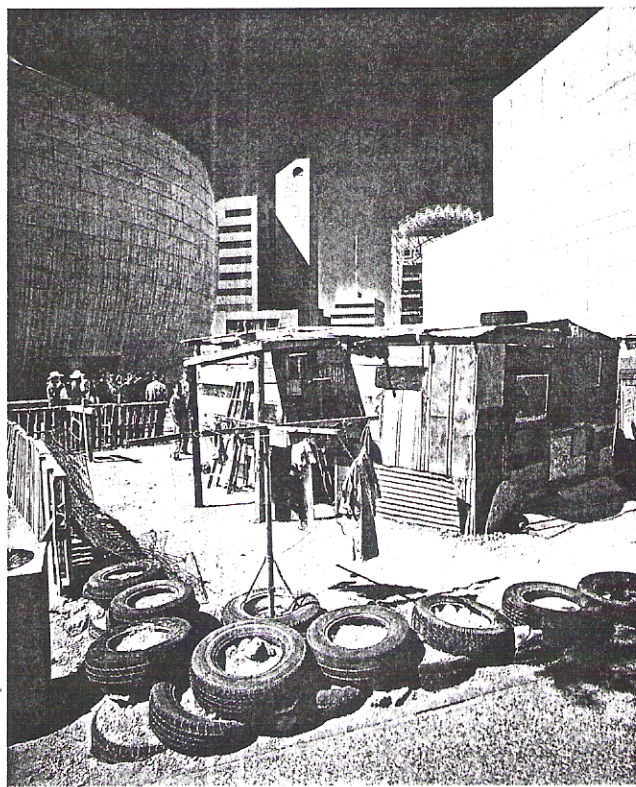
hacsak nem áll mellettük egy ember. Hiába járunk teremről teremre, Yanagi hangyája ide is követ minket és itt már fizikai létünkben is azonosulunk vele.

Az inSITE szervezői költséget és fáradságot nem kímélve több eseményt szerveztek a kiállítások köré. Ezek között egy három órás beszélgetést is, melyen három amerikai és egy mexikói művészettörténész/kritikus vett részt. A beszélgetés azzal kezdődött, hogy mind a négy kritikus leírta a hetvenből kiválasztott két kedvenc installációját és megmagyarázta választását. A négy ember külön-külön, és ha minden igaz, önállóan összesen négy művet mutatott be, vagyis kis eltéréssel ugyanazokat választották. A négy említett installáció mind Tijuánában található és ezek között az, amelyiket legtöbbször választották, a tijuani kulturális központ (Centro Cultural) épülete előtt áll. Marcos Ramirez „Century 21” című műve egy tipikus mexikói nyomortanyából kiragadott ház másolata. A művész, aki egyébként szobrász és most próbálkozott először installációval, ironikus címválasztásával, mely egyrészt a 21-ik századra utal másrészt Észak-Amerika egyik legsikeresebb ingatlan közvetítő cégének a neve, a tijuani hegyoldalakban elhelyezkedő, emberhez méltatlan házakra akarja felhívni a figyelmet. A két évvel ezelőtti árvízben ezek a tákolmányok csoportosan dőltek össze és berendezésük Tijuana legkülönbözőbb pontjain üszkáltak a sárban. Marcos Ramirez ezeket a tárgyakat is a valósághoz híven jeleníti meg „kunyhójában”. Az elkopott, szegényes berendezés között megtalálhatóak a tipikus vallásos tárgyak és az elengedhetetlen óriási televízió. A kritikusok szerint Ramirez azzal, hogy a valódi nyomort kiragadta kontextusából és áthelyezte Tijuana legelegánsabb környékére, megteremtette azt a feszültséget, amire egy sikeres társadalmi kommentárnak szüksége van. Úgy érezték, hogy az inSITE94 többi installációja nagyrészt jelentéktelenné, hatástalanná, fogatlan-ná vált a valóság nyomása alatt. Végül ebből a rossz érzésből indult ki az igazi vita, és a kerekasztal résztvevői annál a kérdésnél kötöttek ki, hogy mi is valójában a művészetnek manapság a szerepe és a célja. Az anti-formalista, pesszimista Thomas McEvilley azt fontolgatta, hogy az élet talán mindig érdekesebb, és a művészetnek igazából vége van, de az inSITE94 lesikeresebb művei inkább Dave Hickey, egy másik résztvevő véleményét igazolják, aki úgy vélte, hogy a művészet egy külön, a mindennapi valóságon kívüli szférában lakozik, ahol a fenséges és a szubverzív, a szép és az értelembeli szétválaszthatatlan.

HERSKO JUDIT

MICHAEL SCHNORR & Ulf ROLLOF: Elhagyott II., 1992 • installáció
fotó: Ulf Rollof • forrás: Installation Gallery, San Diego, CA

MARCOS RAMÍREZ: Century 21, 1994 • installáció
fotó: Philipp Scholz: Rittermann • forrás: Installation Gallery, San Diego, CA